

УДК 340.113

Оксана ШАМРАЙ,
начальник відділу науково-методичного
забезпечення діяльності Вищої ради юстиції
Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Обов'язок написання законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення покладений саме на суддю, який ухвалює те або інше рішення. І тому саме суддя несе відповідальність за необґрунтоване, незаконне рішення, недбале ставлення до виконання своїх посадових обов'язків.

У науково-практичній літературі стали вже класичними такі вимоги до судового рішення: законність; обґрунтованість; справедливість, переконливість та істинність; логічність і послідовність розташування матеріалу в документі; грамотність, культура стилю та мови викладення судового рішення [1].

У цій статті хочеться приділити увагу підготовці судових рішень у адміністративному і цивільному процесах. Так, в адміністративному та цивільному процесуальних кодексах України визначено, що судові рішення повинні бути законним і обґрунтованим (ст. 159; ст. 213).

В частині 2 статті 159 Кодексу адміністративного судочинства України говориться: «Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права».

Аналогічна вимога є і в частині 2 статті 213 Цивільного процесуального кодексу України: «Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом».

Щодо законності рішення, слушною є думка російського вченого Гукасяна Р.Є., який вважає, що законним можливо вважати рішення за умови, якщо суд:

- правильно застосував норми чинного матеріального та процесуального права;
- при невідповідності правових норм ухвалив судові рішення на підставі акту законодавства, який має вищу юридичну силу;
- при відсутності норм, які регулюють спірні відносини, застосував закон, що регулює подібні відносини, а при відсутності закону виходив із загальних засад законодавства, насамперед конституції;
- у разі невідповідності закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосував міжнародний договір [2].

Законність рішення залежить від безумовної, точної відповідності його законам та іншим нормативно-правовим актам, що визначається перш за все правильною юридичною кваліфікацією взаємовідносин сторін та інших учасників справи. Відповідно до пункту 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18.12.2009 р. «Про судові рішення в цивільній справі» рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства і всебічно перевіrivши обставини, вирішив справу відповідно до норм матеріального права, що підлягають застосуванню до цих відносин, а також правильно витлумачив ці норми. За відсутності таких норм рекомендується застосовувати норми закону, що регулює подібні відносини (аналогія закону), або виходити із загальних засад і змісту законодавства України (аналогія права). Якщо є суперечності між нормами, що мають однакову юридичну силу, застосуванню підлягає та з них, яку прийнято пізніше. У разі встановлення суперечностей при розгляді й вирішенні справи суд повинен врахувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, які містить постанова від 01.11.1996 № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [3].

У частині 3 статті 159 Кодексу адміністративного судочинства України визначено: «Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, які були досліджені в судовому засіданні». Частиною 3 статті 213 Цивільного процесуального кодексу України визначено: «Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні».

У пункті 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 «Про судові рішення в цивільній справі» передбачено: «Обґрунтованим визнається рішення, яке ухвалюється на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рі-

шення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставин, які мають значення для вирішення справи».

Обґрунтованим вважається рішення, в якому повно відображені обставини, що мають значення для цієї справи чи для вирішення певного процесуального питання, висновки суду про встановлені обставини є вичерпними, відповідають дійсності й підтверджуються належними та допустимими доказами [4]. Слід зазначити, що обґрунтованість судового рішення – це його внутрішня якість і, отже, обґрунтованим можна вважати рішення тоді, коли: суд повністю з'ясував обставини, що мають значення для справи; коли ці обставини доведені; коли рішення суду відповідає викладеним у рішенні обставинам справи, тобто прийняте за результатами об'єктивної оцінки доказів. Обставини справи повинні бути повно та всебічно з'ясовані судом у судовому засіданні, обґрунтовані достовірними доказами, які досліджено й перевірено у тому самому судовому засіданні, де ухвалюється рішення. Неможливо вважати факт доведеним, якщо він підтверджувався доказами, отриманими незаконним шляхом. Суд має у рішенні не лише перерахувати докази, він повинен проаналізувати кожний доказ, оцінити його достовірність та допустимість. Якщо докази суперечать один одному, суд повинен усунути такі суперечності та проаналізувати всі докази у їхній сукупності. Висновки суду при встановленні обставин та правові наслідки повинні бути вичерпними. Обґрунтованість рішення полягає у правильності встановлення фактичних обставин справи та правильній оцінці доказів, від цього залежить правильність правової кваліфікації спору. А необґрунтованим вважається будь-яке судове рішення, в якому висновки суду про фактичні обставини справи не відповідають дійсності чи викликають сумніви в правильності встановлення цих обставин.

Справедливість судового рішення відображає неупередженість суду, а також його відповідність не тільки формальним вимогам норм права, а й загальноприйнятим у суспільстві нормам моралі. Прийнято вважати, що у чинному законодавстві вимога щодо справедливості судового рішення ніби забувальована, якщо рішення незаконне й необґрунтоване, то воно несправедливе [5]. На думку О.Т. Боннера, справедливість втрачає навіть обґрунтоване і законне судове рішення, якщо воно суперечить вимогам моралі [6].

Юристи часто відносять категорію справедливості до права. Саме поняття «юстиція» означає справедливість (*justitia* – лат.). Справедливість вважають синонімом правосуддя, тому ідея справедливості, вимоги справедливості містяться у законодавстві сучасних демократичних суспільств [7]. Справедливе судове рішення є результатом справедливого ведення судового процесу, правильного застосування юридичних прин-

ципів та оцінювання обставин справи. А несправедливим судове рішення може бути, якщо: норма, застосована судом, є несправедливою; суд обрав «не ту» норму права; суд не встановив фактичних обставин справи; юридичну норму обрали правильно, але тлумачать неправильно.

Істинність судового документа означає відповідність сформульованого в ньому рішення тому, що мало місце в дійсності. Істинність рішення існує лише тоді, коли були дотримані всі передбачені законом правила про дослідження юридичних фактів/фактичних даних, що мають значення для справи, і здійснена оцінка поданих сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, доказів [1].

Переконливість судового рішення передбачає, що документ у цілому та окремі його частини мають бути викладені із суворою логічною послідовністю, за якої кожне наступне положення закономірно витікає з попереднього, а висновки, що в ньому містяться, є розумно та ґрунтовно вмотивованими [1].

Логічність та послідовність розташування матеріалу в документі

Необхідність логічно структурувати судове рішення і викладати його в чіткому стилі, доступному для кожного, закріплена у Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень: «Усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою – це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю».

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 «Про судове рішення у цивільній справі» наголошується, що: «Ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясным, чітким, викладеним у послідовності, встановленій статтею 215 Цивільного процесуального кодексу України, і обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини».

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що на суддю покладено обов'язок – підготувати не тільки юридично грамотне, аргументоване, а й логічно-послідовне, чітко викладене судове рішення. Одним з елементів, який забезпечує розуміння судового рішення, є логічність та послідовність викладу/розташування матеріалу у ньому. Певна складність полягає в тому, що судове рішення, підготовлене на високому професійному рівні, повинно бути зрозумілим звичайній людині, не юристу, не професіоналу. Це вимагає від судді особливої майстерності при написанні судового рішення, тому дотримання послідовності викладу інформації щодо освітлюваних подій та фактів є обов'язковим.

Грамотність, культура стилю та мови викладення судового рішення

У постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 6 «Про судові рішення» зазначається: «Рішення має бути викладено чітко, зрозуміло, грамотно (тобто не містити граматичних і стилістичних помилок, виправлень)». Грамотність судового рішення передбачає, що судовий документ має бути грамотно викладеним. Культура стилю та мови викладення (дотримання формальних вимог) передбачає, що судові рішення написане зрозумілою та професійною мовою, а його стиль відповідає стандартам юридичного документа. Оскільки судові рішення є офіційним документом, воно повинно складатися певною мовою і мати відповідний стиль викладення, адже саме мова та стиль судових документів забезпечують зрозумілість і доступність мови правосуддя, що в свою чергу, формує громадську думку про незалежність та справедливість судової влади.

Для того, щоб підготувати судові рішення, яке б задовольнило усіх його адресатів, суддя повинен мати високу кваліфікацію та професійну майстерність.

Наприклад, щоб задовольнити сторони, які беруть участь у справі необхідно:

- підготувати рішення, яке буде зрозумілим не лише для судді, який його ухвалив, а й для усіх інших осіб. Зрозумілість рішення досягається правильним, простим та грамотним викладом його тексту, застосуванням зрозумілих зворотів і термінології;
- необхідно надати відповідь на аргументи сторін, тобто на кожен окремий пункт вимог та на аргументи захисту. Це надасть можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а, отже, суддя взяв їх до уваги;
- у жодному разі не замовчувати важливі для сторін аргументи, особливо, якщо вони не беруться до уваги судом, давати відповідь лише на доречні доводи, які мають значення для даної справи;
- відобразити суть цих аргументів без підтасовування їх під зміст винесеного рішення;
- давати вмотивовану та переконливу оцінку важливими для справи аргументами сторін;
- судові рішення не повинно містити жодних образливих або критичних зауважень щодо сторін.

Щоб задовольнити громадськість, засоби масової інформації, необхідно:

- написати судові рішення так, щоб його могла зрозуміти людина, яка не має юридичної освіти;

- судові рішення повинно бути зрозумілим без звертання до матеріалів справи;
- судові рішення повинно бути зрозумілим без звертання до законодавства, на підставі якого було винесене рішення;
- не забувати, що обґрунтоване рішення утворює довіру суспільства до правосуддя.

Щоб «задовольнити» суд вищої інстанції, необхідно:

- дотримуватися встановленої законом структури судового рішення;
- логічно та послідовно розташовувати матеріал в судовому рішенні;
- дотримуватися лаконічності і стислості викладу інформації, але не жертвувати заради цього точністю і повнотою аргументації;
- чітко сформулювати правову позицію, яка лягла в основу вирішення правового спору;
- не тільки посилатися на закон, а й процитувати його положення у необхідному та достатньому обсязі;
- діяти на випередження можливим скаргам, для цього необхідно знайти у проекті судового рішення уразливі сторони і посилити свої аргументи;
- здійснювати аналіз судової практики та роз'яснень рекомендаційного характеру з питань застосування судами законодавства під час розгляду відповідних категорій справ;
- здійснювати судочинство відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Підсумовуючи, хотілося б наголосити, що приймаючи рішення, суддя має пам'ятати, що судові рішення — це найважливіший акт правосуддя. І саме тому судові рішення повинно бути не тільки законним, обґрунтованим, а й високоякісним та зрозумілим. Адже високоякісне судові рішення формує не тільки авторитет конкретного судді, а й зміцнює та підвищує авторитет судової влади в Україні та підтверджує професіоналізм служителів Феміди.

Перелік використаних джерел

1. Посібник помічника судді загального суду. — Київ, 2010. — 509 с.
2. Лукасян Р.Е. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. — М., 2003. — С. 336.
3. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. — Х. Фактор, 2011. — 800 с.
4. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 03.11.2010 № К-25649/08 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12604013>.

5. Прокопенко О.Б., Проблеми становлення справедливої судової влади [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/93F02E30DB82D6E1C22575D800393608>

6. Боннер А.Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. – М., 1992. – С. 85.

7. Юридичний портал «ЗАКОНЪ» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://jurisprudence.com.ua/etika-yurista/struktura-moralnoji-svidomosti.html>.

ШАМРАЙ О. Організаційно-правові основи написання судових рішень.

У статті розглядаються організаційні та правові основи написання судових рішень, їх зміст та вимоги до них, а також питання мови судового рішення.

Ключові слова: судове рішення, зміст, вимоги, мова та стиль судових документів.

ШАМРАЙ О. Организационно-правовые основы написания судебных решений.

В статье рассматриваются организационные и правовые основы написания судебных решений, их содержание и требования к ним, а также вопрос языка судебного решения.

Ключевые слова: судебное решение, содержание, требования, язык и стиль судебных документов.

SHAMRAI O. Organizational and legal guidelines for judgment drafting.

This article is about organizational and legal guidelines for judgment drafting, and describes in detail the required contents of the judgment. Their language discusses as well.

Key words: judgment, contents, requirements, language and style for use in court orders drafting.